

PEDAGOGIKA IN ANDRAGOGIKA MED KONCEPTOMA UPORABNOSTI IN ANGAŽIRANE ZNANOSTI (O POSLANSTVU PEDAGOGIKE IN ANDRAGOGIKE)

Robi Kroflič

Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko

Uvod

»Rodila sem se v napačnem obdobju, ko se je nemoralno zapreti v akademske raziskave...« (Gregorčič 2013).

(Bolonja) je projekt, ki za svoj cilj razglša, da naj Evropa »da postane najbolj konkurenčno in dinamično, na znanju temelječe gospodarstvo sveta«... Ob teh vsekakor legitimnih razvojnih strategijah pa bi lahko pričakovali, da bo »economy« za snovanje (visokega) izobraževanja vsaj enakovredno pomembna kot vse tisto, kar je Evropa razvila v svoji humanistični tradiciji. Vendar ni tako. Bolonjska strategija postavlja na prvo mesto funkcionalne cilje šolanja, predvsem razvijanje kompetenčnosti in zaposljivosti in v končni konsekvenci tem ciljem podreja praktične rešitve... (Medveš 2006).

Ali je nova paradigma (izobraževanja, ki jo uveljavlja bolonja) mit? Je, vendar ne kot nasprotje realnosti, ampak kot zgodba, ki se ponavlja in iz katere ne moremo ali ne želimo ulti... Je nova paradigma v izobraževanju pedagoška paradigma? Ni, a lahko postane, če jo pedagoška veda vdano posvoji in jo ohranja, dokler se ne izkaže, da je kralj nag... (Kotnik 2013).

Osrednje vprašanje

Ali je ob aplikativni naravnosti pedagogike v zadnjih 20-ih letih dovolj prostora za razvoj angažirane znanosti?

Malo zgodovine:

- Vprašanje o uporabnosti akademske pedagogike ima v Sloveniji dolgo zgodovino
- Glede na svojo opredelitev pedagogike kot vede o ravnanju je to vprašanje najpodrobneje v svojih raziskavah obdelal Z. Medveš
- V članku *Pedagogika med humanistiko, družboslovjem in tehniko* (2009) je zgodovino zastavljanja vprašanja o družbeni angažiranosti akademske pedagogike v Sloveniji strnil v naslednje prepoznavne točke:
  - Prvič to vprašanje vznikne že v ob izteku prvega desetletja delovanja Oddelka za pedagogiko na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani v

znameniti *polemiki o stari in novi šoli* med predstavniki naprednega učiteljstva in profesorjema na Oddelku za pedagogiko K. Ozvaldom in S. Gogalo

- Po oceni S. Gogale v članku *Pedagoška teorija* (1938) pravo vprašanje ni, ali naj bo pedagogika teoretska ali praktična veda, ampak na kakšni teoretski podlagi naj se gradi koncept uporabnosti pedagoških spoznanj.
- V zvezi z vprašanjem, kakšna pedagoška znanja potrebuje učitelj za profesionalno delovanje, pa Medveš zapiše: »Učitelj je v Gogalovem konceptu humanistične didaktike in metodike najprej kultiviran človek, je modrec, je umetnik, šele potem intelektualec, nikoli pa obrtnik.« (Medveš 2011, str. 153)
- Drugo obdobje, pomembno za razvoj tega vprašanja, je obdobje etatistične pedagogike (1945-1950); V. Schmidt ga kasneje opredeli kot obdobje, ko je »pedagogika pedagogika prevajala politične programe v pedagoški jezik« (povzeto po Medveš 2010, str. 95).
- V zborniku *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani. 1919-1969* (1969) je zapisana ocena, da ena od perečih slabosti v delovanju pedagogike »redukcija vsega pedagoškega mišljenja in vzgojnega dela na neposredno pereče, dnevne in zato seveda tudi naglo spreminjajoče se naloge«, zato je za napredek pedagoške znanosti »potrebna njena relativna samostojnost od družbenih potreb« (Pedagogika 1969, str. 213).
- V istem zborniku najdemo tudi zapis, da je »slabost našega povojnega razvoja podcenjevanje vloge pedagoške znanosti pri načrtovanju in uresničevanju važnejših šolsko-reformnih akcij in pri vsakdanjem izobraževalnem in vzgojnem delu« ter, »da se bo morala s tem (vlogo pedagoške znanosti v šolsko-reformnih akcijah) spopadati naslednja generacija pedagogov« (prav tam, str. 214).
- Po mnenju Medveša (2010) se takšna naravnost začne uresničevati v osemdesetih letih dvajsetega stoletja z izpostavljanjem bolj praktičnih področij raziskovanja in delovanja, z radikalno kritiko socialistične pedagogike ter po osamosvojitvi z bolj tesnim sodelovanjem pedagoških raziskovalcev s prosvetno oblastjo pri zasnovi šolstva in izobraževanja nasploh.
- V teh procesih se v polju pedagoških in andragoških raziskav začno močno uveljavljati strokovnjaki z drugih matičnih področij (predvsem filozofi in sociologi), kar privede tudi do vdora drugačnih temeljnih diskurzov v pedagogiko, med katerimi imajo po mnenju Medveša (prav tam) nekateri celo značaj antipedagoških idej. Hkrati se pod geslom uporabnosti pedagoških znanj za namene opravljanja pedagoških poklicev začne prevlada specialnopedagoških znanj, ki jih je Gogala v 30-ih letih dvajsetega stoletja označil kot »tehnična, obrtniška znanja«.

Iz dosedanje zastavitve vprašanj o akademskosti oziroma uporabnosti pedagoških spoznanj izhaja nekaj pomembnih uvidov:

- Pravo vprašanje o uporabnosti spoznanj pedagogike (in andragogike) kot »ved o ravnanju« ni vprašanje razmerja med teoretičnimi in praktičnimi vidiki raziskovanja, ampak vprašanje, na kakšnih teoretičnih osnovah naj se vzpostavi družbena angažiranost omenjenih ved.
- Pretesno sodelovanje med pedagogiko in andragogiko na eni strani in prosvetno politiko na drugi strani lahko hitro privede do vzpostavljanja »režimskih ved«.
- Zaželeno interdisciplinarno sodelovanje pri proučevanju pedagoških in andragoških problemov hitro privede do vprašanj hierarhije omenjenih ved in je povezano s krepitvijo »antipedagoškega pesimizma«, torej diskurzov, ki zanikajo možnost znanstvenega proučevanja in praktičnega načrtovanja pedagogiki (in andragogiki) temeljnih procesov, kakršna je vzgoja, ter prispevajo k degradaciji družbenega ugleda pedagoških in andragoških raziskav ter poklicev.
- Slednje bo prispevalo k nastanku diskurza »paranoidnega starševstva« (M. Furedi) – pa tudi učiteljstva - ter hkrati k nastanku nove tržne niše aplikativnih nasvetov staršem in učiteljem, ki v javnem prostoru ostro konkurira uporabnim oziroma družbeno kritičnim spoznanjem pedagogike in andragogike.

Razvoj uporabnosti pedagogike in andragogike v zadnjih dvajsetih letih:

- To obdobje ključno zaznamuje evropski okvir bolonjske reforme visokega šolstva.
- Zdi se, da še nikoli doslej ni bila v tolikšni meri poudarjena afirmacija uporabnosti vzgojnoizobraževalnih ved, njen cilj pa je definiran s prispevkom vzgoje in izobraževanja k dvigu konkurenčnosti na globalnem trgu gospodarstva.
- Hkrati nova prosvetna politika potiska pedagogiko in andragogiko v nevarno smer v nacionalni zgodovini že videnega nekritičnega sprejemanja (danes mednarodno) uveljavljenjih politično ekonomskih okvirov (*etatizem*) in oblikovanja take vsebinske ponudbe raziskav, razvojnih projektov in študijskih vsebin, ki neposredno odgovarjajo na obrtniške potrebe staršev in učiteljskega kadra (*koncept nove šole*)

Etatizacija pedagogike in andragogike pod okriljem bolonjske reforme:

- Aplikativnost pedagogike in andragogike ter posledično celotne zasnove vzgoje in izobraževanja je v okviru evropske prosvetne politike v funkciji povečanja konkurenčnosti izobraževanja in raziskovanja na svobodnem trgu globalne ponudbe
»V Evropski skupnosti je bil odgovor na izzive družbenih sprememb povzet v Lizbonski strategiji (Lizbonski evropski svet, 23–24. marec 2000), ki predpostavlja, da so prebivalci v Evropi tista sila, ki bo omogočila, da Evropska

unija lahko postane najbolj konkurenčno gospodarstvo na svetu. Za doseganje tega cilja je treba definirati nove temeljne veščine, ki jih bodo ljudje razvili v procesu vseživljenjskega učenja, od predšolskega obdobja in tudi še v obdobju, ko se upokojijo.« (Krek idr. 2011, str. 470)

»...standarde kompetentnosti poganjajo močni politični vplivi kot način usposabljanja delovne sile za konkurenčnost globalnega gospodarstva.« (Kerka 1998 v Kotnik 2013, str. 15)

- Konkurenčnost visokega šolstva je videna v neposredno kapitalski logiki uspešne prodaje visokošolskih storitev domačim in predvsem tujim študentom.
»Po Lukšičevi oceni ni bil dosežen glavni cilj bolonjske reforme, to je, da bi do leta 2010 povečali konkurenčnost do te mere, da bi pridobili študente iz Azije in arabskega sveta ter s tem prehiteli ameriške univerze.« (povzeto po Kotnik 2013, str. 21)
- Takšna usmeritev korenito prelamlja s tradicijo razvoja kontinentalnih univerz v Evropi, ki so bile od nastanka ena temeljnih institucij razvoja evropske kulture in civilizacije.
Bolonjsko reformo zaznamuje »...prehod od tradicionalnih humanističnih izobraževalnih ciljev k utilitaristični instrumentalizaciji... Enostranska interpretacija Sorbonske deklaracije (1998) v delovnih dokumentih za pripravo bolonjskega srečanja in Bolonjska deklaracija sama (1999) določata zaposljivost, mobilno razpoložljivost (mobilnost) in konkurenčno sposobnost za središčne namene visokošolskega izobraževanja. Ti nameni izpodrivajo tradicionalne ideale sveta univerze: raziskovanje za znanstveni napredek, študij za oblikovanje izobražene osebnosti in za sodelovanje v skupnosti za razvoj znanosti. (Kellermann 2006).

Tekma za boljše uvrstitve slovenskih univerz na Šanghajsko lestvico ter učnih dosežkov učencev in dijakov na mednarodnih testiranjih znanja (TIMMS, PISA itn.) postanejo najbolj odmevne politične in medijske zgodbe.

- Znanstveni dosežki postanejo tržno blago svetovnih korporacij, ki imajo v lasti prestižne akademske revije in založbe. Njihovega imperija ne morejo omajati niti protesti Nobelovih nagrajencev...
Randy Schekeman, ameriški biolog, lanski dobitnik Nobelove nagrade za področje psihologije in medicine, je izjavil, da njegova raziskovalna skupina ne bo več pošiljala svojih člankov v vodilne naravoslovne revije Nature, Cell in Science. Kritiziral je umetno omejevanje števila objav in SSCI kot kriterij kakovosti (članek je lahko pogosto citiran, ker je dober, ali ker je všečen, provokativen ali celo zmoten). Kakor mora Wall Street razbiti kulturo bonusov, mora znanost razbiti tiranijo luksuznih znanstvenih revij. (Sample 2013)

Ko od znanosti zahtevamo obrtniške nasvete:

- Pisci zbornika kritičnih razprav o vzgoji in izobraževanju pod okriljem bolonjske reforme *Marketizacija visokega šolstva in študent kot potrošnik* zapišejo, da pristajanje na znanje kot tržno blago neizogibno vodi v standardizacijo, kalukulacijo in poučevanje v obliki formul (Molesworth idr. 2011; povzeto po Kotnik 2013, str. 166).
- Tak pristop vsaj na področju pedagoških, andragoških in sorodnih poklicev vodi v nestrokovnost, na kateri je S. Gogala v polemiki o stari in novi šoli opozarjal že v tridesetih letih dvajsetega stoletja.

V pedagoški realnosti ni »...nobenih nespremenljivih učnih situacij, ki bi se jih dalo standardizirati in iz katerih bi se dalo poklicno analitično izluščiti nekaj takega, kot je profil učitelja... Vsak namen, da bi opisali standardne zahteve, zato pomeni samo poskus, da v nekem dejanju samoprevare (nevodljive) socialne probleme predefiniramo v tehnično/tehnološke probleme. (Sander 2006, str. 41)

V iskanju alternative se pokaže, da sistem operacionaliziranih in merljivih kompetenc ne ustreza temeljnim aplikativnim ciljem razvoja strokovnih profilov, kot sta učitelj filozofija ali psihoterapevt. Strokovno ustrezno je, »...da imamo ves čas v vidu načela, ki imajo skupaj z metodologijo prednost pred tehnologijo. Zato je v izobraževanju učiteljev toliko bolj pomembna osredotočenost na širino študentskega znanja in poglobljenost razumevanja, da lahko njihovo delovanje v poučevanju izhaja iz razumevanja načel in ne zgolj iz naučenih tehnik.« (Kotnik 2013, str. 140)

- Zahtevan kompetenčni pristop k načrtovanju študijskih programov favorizira metodična (obrnitiška) znanja, akademski standardi postanejo sinonim za luksuz nepotrebnega teoretiziranja, ki si ga v kriznih časih ne moremo privoščiti:
  - V takšnem sistemu na primer akademska didaktika ne more konkurirati specialnodidaktičnim rešitvam;
  - Inkluzivna pedagogika ne more konkurirati specialnopedagoškim metodikam;
  - Teorija vzgoje ne more konkurirati populističnim psihologističnim in menežerskim pogledom na obvladovanje discipline.
- Ali je krnjenje akademskih potencialov za kritični angažma pedagogike in andragogike nameravan cilj prosvetne politike ali zgolj njen BDS (Elster) niti ni pomembno, čeprav se zdi prva razlaga ustrenejša glede na značilen mitološko-ideološki diskurz razprav o šolski politiki!

»...bolonjska reforma se kaže kot naravna nujnost, ki naj bi jo ne le sprejeli s samoumevnostjo, ampak jo omogočali z rituali, za katere vemo, da so nesmiselni,

pa se jih vseeno udeležimo oziroma izvajamo...« (Kotnik 2013, str. 20), bistvo teh ritualov pa je v birokratizaciji študijskih in raziskovalnih programov, ki so po novem bolj natančno strukturirani in zavezujoči kot v OŠ in SŠ, da o vrtcih ne govorimo...

Kako izganjanje žlahtne uporabnosti z družbenokritičnim nabojem zgleda na področju pedagoških in andragoških raziskav – nekaj izbranih podatkov:

- Kratka analiza vključenosti raziskovalcev s področja pedagogike in andragogike v aplikativne raziskave:
  - število sistemskih aplikativnih projektov je skoraj enako številu mikropedagoških projektov (16, 22)
  - mikropedagoški projekti prinašajo manj objav, s tem pa so za akademsko napredovanje raziskovalcev vedno manj privlačni (29, 15)
  - (tabelo s podatki je izpolnilo 9 raziskovalcev s področij pedagogike in andragogike).

- Kratka analiza objav najvidnejših raziskovalcev s področja pedagogike in andragogike, ki so v zadnjem petletnem obdobju pridobili naziv redni profesor ali si zanj prizadevajo:
  - Za vse velja, da v obdobju 2008-2013 objavljajo v tujini več kot v domačem okolju (141 znanstvenih objav doma in 174 v tujini)
  - Od 15 preverjenih bibliografij jih le 5 izkazuje več objav doma kot v tujini
  - „Rekorderka“ – pravkar izvoljena v redno profesorico, je v zadnjem petletnem obdobju objavila v tujini 10 znanstvenih člankov in niti enega v domači znanstveni periodiki, izrazito nesorazmerje objav v korist tujih najdemo še v 4 bibliografijah.

Za zanesljivejšo interpretacijo bi bila potrebna vsebinska analiza objav, vsekakor pa je vpliv raziskovalnih dosežkov na spremembe pedagoške in andragoške prakse v primeru domačih objav zagotovo večji!

- Kratka analiza medijskih nastopov, predavanj in objav najbolj zaželenih nasvetov staršem in učiteljem, »kako preživeti v kriznem času razgradnje vrednot in družbenega ugleda učiteljstva«
  - Velik porast ponudbe predavanj, delavnic za starše, vzgojitelje in učitelje zasebnikov, zasebnih in „zasebnih firm“ (primer: Inštitut za etiko pod okriljem SAZU) psihoterapevtov, socialnih pedagogov, psihologov in njihova velika medijska odmevnost
  - Primeri ponudbe predavanj/delavnic:
    - Enajst težav v razredu in kako jih rešim
    - Navajanje na samostojnost
    - Kako rečeš „ne“ brez slabe vesti
    - Krizno komuniciranje
  - „Izjave leta“ 2013

- Brez udarca z odprto dlanjo po debelem mesu ni avtoritete
- Šola ni namenjena temu, da se imajo učenci „fajn“, ampak da delajo tisto, kar je prav.

Kako naj se na prikazano stanje odzivata pedagogika in andragogika?

- 3 strategije ravnanja:
  - Pasivna prilagoditev
  - Aktivna prilagoditev
  - Aktivni odpor z iskanjem alternativ – *sem sodi konceptualizacija angažirane znanosti*

Rešitev, ki jo predlagam, je vzpostavitev ločnice med konceptoma uporabnosti in družbene angažiranosti pedagogike in andragogike, pri čemer se koncept uporabnosti hitro nevarno približa vzorcu etatistične pedagogike, le da ta danes ne prevaja več socialistične, ampak Evropsko neoliberalno politiko v naš prosvetno politični in strokovni prostor.

- Teme družbeno kritične pedagogike in andragogike:
  - Vzgoja in izobraževanje, ki se izmikata determinističnemu načinu načrtovanja in delovanja
  - Dekonstrukcija prosvetno političnih konceptualizacij vzgoje in vseživljenjskega izobraževanja
  - Emancipatorični potencial vzgoje kot omogočanja vstopanja v presežne izkušnje
- Angažirano delovanje pedagogov in andragogov:
  - Rezultati akcijskih raziskav ob kakovostni teoriji zagotavljajo kritično uporabno vrednost znanstvenih prispevkov in mnogo boljšo osnovo strateškim dokumentom kot deduktivni sklepi, osnovani na interpretaciji empiričnih preglednih podatkov (Glej Belo knjigo 2011);
  - Članki s preglednim proučevanjem pojava (ocene, stališča) so morda lažje objavljeni, a praviloma ne ponujajo osnove za kritične spremembe pedagoške in andragoške prakse; poleg tega so značilni za proučevanje pedagoških in andragoških pojavov psihologov, sociologov, filozofov... in ne odražajo specifične pedagogike in andragogike kot »ved o ravnanju«;
  - Habilitacijske kriterije, ki temeljijo pretežno na mednarodni odmevnosti znanstvenih dosežkov, bi morali uravnotežiti s kritično analizo odmevnosti strokovnega delovanja in znanstvene produkcije kandidata v domačem okolju: posameznik, ki ni imel plenarnega prispevka na

nacionalnem strokovnem posvetu (tudi PAD...) in ni objavil »neučbeniške« znanstvene monografije, namenjene predlogom sprememb pedagoške/andragoške prakse in stališč v strokovni javnosti, ne bi smel pridobiti najvišjih znanstvenih nazivov;

- Glede na praznost „koncepta“ kompetence (Kotnik 2013) bi morali izobraževanje pedagogov in andragogov zgraditi na kombinaciji dobre teoretične osnove in uporabnih strategij, ki slonijo na konceptu praktične modrosti kot najdena v vedno novi konkretni situaciji, upoštevajoč temeljna načela stroke, ne pa delovanja po metodičnih recepturah (Kellermann 2006 in Medveš 2006).

Pedagogika in andragogika med etatizmom in kritičnim angažmajem...

Kdo je odgovoren za marketizacijo visokošolskega izobraževanja? Vsak, ki pasivno sprejema stališče, da je zasebna sfera tržne potrošnje najboljša rešitev za vprašanja in probleme, ki so sicer javne narave. (Molesworth idr. 2011v Kotnik 2013, str. 163)

Literatura:

- Gregorčič, M. (intervjuvanec) (2013, 24. november). *Oddaja: »Intervju«*, TV SLO 1, 24. november 2013. RTV SLO, Ljubljana. Dostopno na: <http://ava.rtv slo.si/predvajaj/marta-gregorcic-pogovorna-oddaja/ava2.174248852/> (Pridobljeno: 11.1.2014)
- Kellermann, P. (2006). Od Sorbone do Bologne in še naprej. *Sodobna pedagogika*, 57, št. 4, str. 24-36.
- Kotnik, R. (2013). *Nova paradigma v izobraževanju (Je manj lahko več?)*. Maribor: Subkulturni azil Maribor.
- Krek, J. in Metljak, M. (ur.) (2011). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011*. Ljubljana : Pedagoški inštitut
- Kroflič, R. (2013). Presežno v vzgoji. *Krisis*, 2, str. 65-78.
- Medveš, Z. (2006). Bolonjski proces med univerzo in uradništvom. *Sodobna pedagogika*, 57, št. 4, str. 6-12.
- Medveš, Z. (2009). Pedagogika med humanistiko, družboslovjem in tehniko. V: D. Nečak (ur.). *Pogledi: humanistika in družboslovje v prostoru in času*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 84–113.

Medveš, Z. (2010). Pedagogika med humanistiko, družboslovjem in tehniko. V: Nećak, D.(ur.). *Pogledi. Humanistika in družboslovje v prostoru in času*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 84–113.

Pedagogika (1969): V: *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani. 1919-1969*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Sample, I. (2013, 9. december). Nobel winner declares boycott of top science journals. *The Guardian*, 9. december 2013, 19.42h. Dostopno na: <http://www.theguardian.com/science/2013/dec/09/nobel-winner-boycott-science-journals>(Pridobljeno: 11.1.2014)

Sander, T. (2006). Bolonjski proces in izobraževanje učiteljev v Nemčiji. *Sodobna pedagogika*, št. 4, str. 38-63.